

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНБАСЬКА ДЕРЖАВНА МАШИНОБУДІВНА АКАДЕМІЯ

**МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ І ЗАВДАННЯ
ДО МІЖДИСЦИПЛІНАРНОЇ КУРСОВОЇ РОБОТИ**

спеціальності 051 «Економіка»
освітньо-професійної програми "Економіка та управління підприємством"
другого магістерського рівня
денної і заочної форм навчання

Краматорськ, 2020

Методичні вказівки й завдання до міждисциплінарної курсової роботи для здобувачів вищої освіти другого магістерського рівня спеціальності 051 «Економіка» освітньо-професійної програми "Економіка та управління підприємством" денної і заочної форм навчання. Укл.: Рагуліна Н.В. , Латишева О.В. Краматорськ: ДДМА, 2020. 28с.

Укладачі

к.е.н. Рагуліна Н.В. ,
к.е.н. Латишева О.В.

Зміст

Вступ	4
1. Мета і завдання курсової роботи	4
2. Структура, зміст і обсяг курсової роботи	6
3. Вимоги до оформлення курсової роботи	6
4. Етапи виконання курсової роботи та її захист	13
5. Критерії оцінювання курсової роботи	14
6. Аналітична частина курсової роботи	15
6.1. Резюме	15
6.2. Характеристика підприємства	16
6.3. Характеристика продукції (послуг), що виробляється підприємством	16
6.4. Дослідження та аналіз ринків збуту продукції (послуг)	16
6.5. Характеристика конкурентного середовища та конкурентні переваги	17
6.6. План маркетингової діяльності	19
6.7. План виробничої діяльності підприємства	20
6.8. Організаційний план	23
6.9. План охорони навколишнього середовища	23
6.10. Фінансовий план та програма інвестицій	24
6.11. Аналіз потенційних ризиків	26
6.12. Соціально-економічні наслідки реалізації бізнес-плану	28
Список рекомендованої літератури	29
Додатки	30

Вступ

Метою написання міждисциплінарної курсової роботи (МДКР) є закріплення теоретичних засад організації інвестиційної, економічної, маркетингової діяльності на підприємстві; опанування практичних навичок правильного застосовування науково - методичного інструментарію планування, управління та менеджменту, зокрема інвестиційного характеру; формування теоретичної та методологічної бази, необхідної для подальшого оволодіння практикою реального інвестування, прогнозування та планування.

Здобувачі вищої освіти, які виконують міждисциплінарну курсову роботу освітньо-професійної програми "Економіка та управління підприємством" опрацьовують методику розробки та прогнозування умов реалізації інвестиційного проекту (складання бізнес-плану), що включає прогноз результатів (ефектів) та витрат проекту, аналіз умов, загроз та ризиків реалізації проекту та його ефективності, зокрема ринку продукції, середовища, ресурсів проекту тощо.

МДКР стимулює розвиток творчого, аналітичного та абстрактного мислення і закріплює навички самостійної науково-дослідної роботи щодо розробки проектів та управління ними.

1. Мета і завдання курсової роботи

Міждисциплінарна курсова робота являє собою самостійне дослідження і є важливою ланкою у системі опанування здобувачами спеціальності 051 "Економіка" освітньо-професійної програми "Економіка та управління підприємством" другого (магістерського) рівня вищої освіти загальних та фахових компетенцій.

Мета роботи – оволодіння, поглиблення, закріплення, здатність і узагальнення теоретичних знань та практичних навичок, які одержані здобувачами під час навчання та їх застосування при вирішенні конкретних фахових задач пошуку ефективних рішень при розробці бізнес-плану проектів, поглиблення вмінь самостійного комплексного оцінювання умов та результатів реалізації проектів, підготовка фахівців до самостійної практичної роботи.

Завдання дисципліни:

- здатність розробляти бізнес-план проектів, обґрунтовувати і приймати ефективні рішення щодо їх прийняття на підставі отриманих результатів самостійно виконаного аналізу чинників впливу зовнішнього середовища, оцінювання стану інвестиційних процесів, витрат ресурсів, ефективності, перспектив та ризиків проектів та ін.;
- здатність самостійно збирати, аналізувати та обробляти статистичні дані, науково-аналітичні матеріали, які необхідні для розробки бізнес-плану

інвестиційного проекту, а також для розробки рекомендацій щодо підвищення рівня привабливості та зниження ризиків реалізації проектів у світі та в різних галузях національної економіки; формування припущень щодо перспективної динаміки розвитку інвестиційних процесів;

– здатність застосовувати сучасні комунікаційні методи та технології представлення результатів власних досліджень, аргументувати власну позицію щодо умов та ризиків реалізації проектів у світі та в різних галузях національної економіки.

Міждисциплінарна курсова робота спрямована на отримання здобувачами наступних загальних та спеціальних (фахових) компетентностей:

ЗК 1. Здатність генерувати нові ідеї (креативність).

ЗК 2. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК 4. Здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня (з експертами з інших галузей знань/видів економічної діяльності).

ЗК 6. Здатність розробляти та управляти проектами.

ЗК7. Здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів).

ЗК 8. Здатність проводити дослідження на відповідному рівні.

СК 3. Здатність збирати, аналізувати та обробляти статистичні дані, науково-аналітичні матеріали, які необхідні для розв’язання комплексних економічних проблем, робити на їх основі обґрунтовані висновки.

СК 8. Здатність оцінювати можливі ризики, соціально- економічні наслідки управлінських рішень.

СК 9. Здатність застосовувати науковий підхід до формування та виконання ефективних проектів у соціально-економічній сфері.

СК 11. Визначати та критично оцінювати стан та тенденції соціально-економічного розвитку, формувати та аналізувати моделі економічних систем та процесів.

У результаті виконання міждисциплінарної курсової роботи здобувач вищої освіти повинен продемонструвати достатній рівень сформованості наступних програмних результатів навчання:

ПРН 2. Розробляти, обґрунтовувати і приймати ефективні рішення з питань розвитку соціально-економічних систем та управління суб’єктами економічної діяльності.

ПРН 4. Розробляти та управляти соціально-економічними проектами та комплексними діями з урахуванням їх цілей, очікуваних соціально-економічних наслідків, ризиків, законодавчих, ресурсних та інших обмежень.

ПРН 5. Дотримуватися принципів академічної доброчесності.

ПРН 13. Оцінювати можливі ризики, соціально-економічні наслідки управлінських рішень.

ПРН 15. Організовувати розробку та реалізацію соціально-економічних проектів із врахуванням інформаційного, методичного, матеріального, фінансового та кадрового забезпечення.

ПРН 16. Застосовувати сучасні комунікаційні методи та технології представлення результатів власних досліджень, аргументувати власну позицію.

2. Структура, зміст і обсяг курсової роботи

До структури, змісту, обсягу, форми викладення матеріалу та оформлення КР, як оригінального теоретико-прикладного дослідження, висуваються нижчезазначені вимоги. Рекомендується така структура роботи:

- титульний аркуш (додаток А);
- зміст (план роботи);
- визначена викладачем кількість розділів основної частини;
- список використаних джерел;
- додатки.

Зміст КР вміщує повні та зрозумілі назви частин роботи із зазначенням номерів початкових сторінок. Зміст КР має стисло відображати сутність питань, що розглядаються та логіку економічного дослідження.

Кожен розділ основної частини рекомендується розбивати на два, три чи більше підрозділів. Зміст і кількість розділів основної частини роботи визначаються обраною темою, характеристиками об'єкта досліджень, метою та задачами дослідження та іншими факторами.

Розділ «Список використаних джерел» включає складений за діючими правилами перелік літературних джерел. Дозволяється використовувати Інтернет-джерела.

У додатки виносяться громіздкі таблиці та блок-схеми допоміжного характеру, цитати із нормативних документів тощо.

3. Вимоги до виконання та оформлення курсової роботи

Виконання курсової роботи має здійснюватися з урахуванням **вимог щодо академічної доброчесності**. Відповідно до статті 42 Закону України «Про освіту» (Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>): «Академічна доброчесність – це сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень». Головним проявом академічної недоброчесності вважається академічний плагіат. **Академічний плагіат** – оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості) та/або відтворення опублікованих текстів (оприлюднених творів мистецтва) інших авторів без зазначення авторства, а саме:

а) відтворення в тексті роботи (повний текст роботи, з коментарями, примітками, бібліографією, переліком джерел та всіма додатками до основного

тексту) без змін, з незначними змінами, або в перекладі тексту іншого автора (інших авторів), обсягом від речення і більше, без посилання на автора (авторів) відтвореного тексту;

б) відтворення в тексті роботи, повністю або частково, тексту іншого автора (інших авторів) через його перефразування чи довільний переказ без посилання на автора (авторів) відтвореного тексту;

в) відтворення в тексті роботи наведених в іншому джерелі цитат з третіх джерел без вказування, за яким саме безпосереднім джерелом наведена цитата.

г) відтворення в тексті роботи наведеної в іншому джерелі науково-технічної інформації (крім загальновідомої) без вказування на те, з якого джерела взята ця інформація.

д) перефразування тексту джерела у формі, що є близькою до оригінального тексту, або наведення узагальнення ідей, інтерпретацій чи висновків з певного джерела без посилання на це джерело;

е) подання як власних робіт, виконаних на замовлення іншими особами, у тому числі робіт, стосовно яких справжні автори надали згоду на таке використання.

Рекомендації щодо запобігання академічному плагіату в курсовій роботі:

а) робота має виконуватися самостійно, без видання за власний результат чужих робіт і результатів;

б) будь-який текстовий фрагмент обсягом від речення і більше, відтворений в тексті роботи без змін, з незначними змінами, або в перекладі з іншого джерела, обов'язково має супроводжуватися посиланням на це джерело (у формі підрядкового посилання, наприклад як це зроблено щодо Закону «Про освіту» на попередній сторінці); винятки допускаються лише для стандартних текстових кліше, які не мають авторства та/чи є загальноживаними;

в) якщо перефразування чи довільний переказ в тексті роботи тексту іншого автора (інших авторів) займає більше одного абзацу, посилання (бібліографічне та/або текстуальне) на відповідний текст та/або його автора (авторів) має міститися щонайменше один раз у кожному абзаці роботи, крім абзаців, що повністю складаються з формул, а також нумерованих та маркованих списків (в останньому разі допускається подати одне посилання наприкінці списку);

г) якщо цитата з певного джерела наводиться за першоджерелом, в тексті роботи має бути наведено посилання на першоджерело; якщо цитата наводиться не за першоджерелом, в тексті роботи має бути наведено посилання на безпосереднє джерело цитування («цитуються за XXXXXXX») і посилання на відповідний пункт списку використаних джерел;

д) будь-яка наведена в тексті роботи науково-технічна інформація має супроводжуватися чітким вказуванням на джерело, з якого взята ця інформація

із посиланням на відповідний пункт списку використаних джерел; винятки припускаються лише для загальновідомої інформації, визнаної всією спільнотою фахівців відповідного профілю; у разі використання у роботі тексту нормативно-правового акту достатньо зазначити його назву, дату ухвалення та, за наявності, дату ухвалення останніх змін до нього або нової редакції, а також посилання на відповідний пункт списку використаних джерел.

е) для підтвердження власних аргументів посиланням на авторитетне джерело або для критичного аналізу того чи іншого друкованого твору слід наводити цитати; науковий етикет потребує точно відтворювати цитований текст, бо найменше скорочення наведеного витягу може спотворити зміст, закладений автором. *Правила цитування та посилання на використані джерела* такі:

1. При написанні КР здобувач повинен давати посилання на джерела, матеріали з яких наводяться у роботі. Такі посилання дають змогу відшукати документи та перевірити достовірність відомостей про цитування документа, дають необхідну інформацію щодо нього, допомагають з'ясувати його зміст, мову тексту, обсяг. Посилатися бажано на останні видання публікацій. На більш ранні видання можна посилатися лише в тих випадках, коли в них є матеріал, який не включено до останнього видання.

2. Якщо використовують відомості, матеріали з монографій, оглядових статей, інших джерел з великою кількістю сторінок, тоді в посиланні необхідно точно вказати номери сторінок, ілюстрацій, таблиць, формул з джерела, на яке дано посилання в КР.

3. Посилання додаються одразу після закінчення цитати у квадратних дужках, де вказується порядковий номер джерела у списку літератури та відповідна сторінка джерела (наприклад: [12, с. 172]), або під текстом цієї сторінки у вигляді зноски, в якій вказують прізвище та ініціали автора, назву джерела, видавництво, рік видання та сторінку. При цьому враховувати наступне:

- текст цитати починається і закінчується лапками і наводиться в тій граматичній формі, в якій він поданий у джерелі, із збереженням особливостей авторського написання; наукові терміни, запропоновані іншими авторами, не виділяються лапками, за винятком тих, що викликали загальну полеміку – у цих випадках використовується вираз «так званий»;

- цитування повинно бути повним, без довільного скорочення авторського тексту та без перекручень думок автора;

- пропуск слів, речень, абзаців при цитуванні допускається без перекручення авторського тексту і позначається трьома крапками, вони ставляться у будь-якому місці цитати (на початку, всередині, наприкінці); якщо перед випущеним текстом або за ним стояв розділовий знак, то він не зберігається;

- кожна цитата обов'язково супроводжується посиланням на джерело;

- при непрямому цитуванні (переказі, викладі думок інших авторів своїми словами), що дає значну економію тексту, слід бути гранично точним у викладенні думок автора, коректним щодо оцінювання його результатів і давати відповідні посилання на джерело;

- якщо необхідно виявити ставлення автора роботи до окремих слів або думок з цитованого тексту, то після них у круглих дужках ставлять знак оклику або знак питання;

- коли автор роботи, наводячи цитату, виділяє в ній деякі слова, то робиться спеціальне застереження, тобто після тексту, який пояснює виділення, ставиться крапка, потім дефіс і вказуються ініціали автора дисертації, а весь текст застереження вміщується у круглій дужки. Варіантами таких застережень є: (курсив наш. – М.Х.), (підкреслено мною. – М.Х.), (розбивка моя. – М.Х.).

До числа інших порушень академічної доброчесності, класифікованих законодавством України, що можуть трапитися при виконанні курсової роботи, належать:

фабрикація – вигадкування даних чи фактів, що використовуються в курсовій роботі;

фальсифікація – свідомо зміна чи модифікація вже наявних даних, що стосуються змісту курсової роботи;

хабарництво – надання (отримання) учасником освітнього процесу чи пропозиція щодо надання (отримання) коштів, майна, послуг, пільг чи будь-яких інших благ матеріального або нематеріального характеру з метою отримання неправомірної переваги в освітньому процесі;

необ'єктивне оцінювання – свідоме завищення або заниження оцінки результатів навчання здобувачів освіти.

В разі, якщо здобувач стикається із двома останніми формами порушень академічної доброчесності, він має повідомити про це завідувача кафедри, який, в свою чергу, повинний негайно після повідомлення забезпечити вжиття заходів попередження або виправлення таких порушень.

Порядок проведення збору та перевірки курсової роботи на наявність запозичень (плагіату):

1. Перевірка курсових робіт здійснюється керівником.

2. Курсові роботи мають подаватися на перевірку в електронному варіанті (ч/з ел.пошту файл у форматі Документ WORD (*.doc, *.docx)).

При недостатньому рівні унікальності робота потребує доопрацювання та повторної перевірки. Якщо запозичення не будуть вилучені після повторного проходження перевірки на плагіат, робота не допускається до захисту і захист переноситься на інший термін.

Вимоги до оформлення курсової роботи

Здобувачі вищої освіти, які виконують міждисциплінарну курсову роботу освітньо-професійної програми "Економіка та управління підприємством" повинні набрати на комп'ютері та надрукувати готову роботу на принтері на одному боці аркуша білого паперу формату А4 (210×297 мм) з використанням шрифту Times New Roman текстового редактора Microsoft Word розміру 14 з полуторним міжрядковим інтервалом.

Текст КР необхідно друкувати, залишаючи поля таких розмірів: ліве – 25-30 мм, праве – 15 мм, верхнє –20 мм, нижнє –20 мм. Відстань між назвами розділів і підрозділів та текстом має бути 12-20 пт. КР починається з титульного аркуша, за яким розміщують послідовно: зміст, вступ, перший, другий та інші розділи основної частини роботи, висновки, список використаних джерел, додатки. На титульній сторінці має бути підпис виконавця КР. У змісті наводиться найменування та номери початкових сторінок усіх структурних одиниць КР. Заголовки змісту повинні точно повторювати заголовки в тексті. Скорочувати або редагувати їх назви не можна. Заголовки підрозділів слід зміщувати на 1,25 см вправо щодо заголовків розділів. Титульний аркуш та зміст не нумеруються, але враховуються. Номер сторінок проставляються у верхній правій частині сторінки над текстом. Кожний розділ та список літератури починаються з нової сторінки, а наступний підрозділ і пункт підрозділу – одразу після закінчення попереднього. Розділи, підрозділи й пункти роботи слід нумерувати арабськими цифрами та друкувати з абзацним відступом. Нумерація розділів здійснюється у межах всього тексту КР (1, 2, 3 і т. д.) за винятком додатків. Зміст та список літератури не нумеруються. Номер підрозділу повинен включати номер розділу і порядковий номер підрозділу в межах розділу, відокремлені крапкою (1.1, 1.2 і т. д.), а номер пункту, відповідно, номери розділу, підрозділу і пункту (1.1.1, 1.1.2 і т. д.).

Після посилання на будь-які частини роботи в тексті після номерів розділів, підрозділів і пунктів крапку не ставлять.

Заголовки

Розділи, підрозділи повинні мати заголовки, що чітко й коротко відображають їх зміст. Заголовки розділів, підрозділів і пунктів слід друкувати з абзацним відступом з великої літери без крапки в кінці та без підкреслень. Якщо заголовок складається з двох речень, їх відокремлюють крапкою.

Переліки

Перед кожною позицією переліку слід ставити дефіс або (за необхідності послатися у тексті на один із переліків) малу літеру, після якої ставлять дужку. Для подальшої деталізації переліку необхідно використовувати арабські цифри, після яких ставлять дужку. Приклад:

- 1) _____
 2) _____
 а) _____

Таблиці

Таблиці застосовують для уточнення та зручності порівняння показників. Назва таблиці має точно і стисло відображати її зміст. Назву слід розміщувати над таблицею. У разі перенесення частини таблиці на інші сторінки назву ставлять тільки над першою частиною таблиці. Цифровий матеріал, як правило, оформляють у вигляді таблиці, як показано нижче. Таблиці (за винятком таблиць у додатках) слід нумерувати арабськими цифрами наскрізним чином.

Таблиця 1 - Назва таблиці

Шапка таблиці						Заголовки стовпців
						Підзаголовки стовпців
Заголовки рядків	1	2	3	4	5	Нумерація стовпців
						Рядки

Таблиці кожного додатка позначають окремою нумерацією арабськими цифрами з додаванням перед цифрою позначення додатка. Якщо у тексті роботи є тільки одна таблиця, то її позначають «Таблиця 1» або «Таблиця В.1», коли таблицю наведено в додатку В. На всі таблиці мають бути посилання в тексті, які складаються зі слова «табл. _» із зазначенням її номера.

Заголовки стовпців і рядків таблиці слід друкувати з великої літери, підзаголовки стовпців – з малої, якщо вони є продовженням заголовку, або з великої, якщо вони мають самостійне значення. У кінці заголовків і підзаголовків таблиць крапки не ставлять, заголовки і підзаголовки стовпців друкують в однині.

Розділяти заголовки і підзаголовки боковика і стовпців діагональними лініями не допускається. Заголовки стовпців, як правило, друкують паралельно рядкам таблиці. За необхідності допускається перпендикулярне розміщення заголовків стовпців. Таблицю розміщують під текстом, з першим посиланням на неї або на наступній сторінці, а за необхідності – у додатку до роботи. Допускається розміщення таблиці вздовж довгого боку аркуша. Якщо рядки або стовпці таблиці виходять за формат сторінки, то таблицю ділять на частини, які розміщують одна під одною або поряд, при цьому в кожній частині таблиці повторюють її шапку й боковик.

У разі поділу таблиці на частини допускається її шапку або боковик замінити відповідно номерами стовпців і рядків. При цьому нумерують арабськими цифрами стовпці і (або) рядки першої частини таблиці.

Слово «Таблиця» зазначають один раз над першою частиною таблиці, над

іншими частинами друкують слова «Продовження табл. . » або «Закінчення табл. . » із зазначенням номера (позначення) таблиці.

Графічний матеріал

Графічний матеріал (графіки, схеми, діаграми і т. ін.) розміщують для встановлення властивостей або характеристик об'єкта, а також для кращого розуміння тексту. На графічний матеріал мають бути посилання у тексті.

Графічний матеріал треба розміщувати безпосередньо після тексту, в якому про нього згадується вперше, або на наступній сторінці, а за необхідності у додатку. За наявності таблиць, що доповнюють графічний матеріал, таблиці слід розміщувати після графічного матеріалу. Графічний матеріал може мати тематичну назву, яку розміщують під ним. За необхідності під графічним матеріалом розміщують пояснювальні дані. Слово «рисунок» і назву подають після пояснювальних даних. Графічний матеріал (за винятком графічного матеріалу додатків) слід нумерувати арабськими цифрами наскрізне. Якщо рисунок один, його позначають «Рисунок 1 - ». Дозволяється нумерація графічного матеріалу в межах розділу. Номер рисунка складається в цьому разі з номерів розділу та порядкового номера рисунка, відокремлених крапкою (Рисунок 1.1). Графічний матеріал додатка позначають окремою нумерацією арабськими цифрами з додаванням перед цифрою позначення додатка (Рисунок В.3). Рисунок (діаграму, схему і т. ін.), як правило, слід виконувати на одній сторінці. Якщо рисунок не вміщується на одній сторінці, дозволяється переносити його на інші сторінки. При цьому тематичну назву розміщують на першій сторінці, пояснювальні дані – на кожній сторінці і під ним друкують «Рис. ..., аркуш...», якщо є кілька рисунків, і «Рис. 1, аркуш. », якщо він один.

Формули

Формули, за винятком формул, які є у додатках, мають нумеруватися наскрізною нумерацією арабськими цифрами, які друкують на рівні формули праворуч у круглих дужках. Одну формулу позначають (1). Посилання у тексті на порядкові номери формули дають у дужках. Формули у додатках нумерують окремо арабськими цифрами в межах кожного додатка з додаванням перед цифрою позначення додатка. Можлива нумерація формул у межах розділу. В цьому разі номер формули складається з номера розділу і порядкового номера формули, відокремлених крапкою. Приклад: (3.1), (3.3).

Пояснення символів і числових коефіцієнтів, що входять до формули, якщо вони не пояснювалися в тексті, мають бути наведені безпосередньо під формулою. Пояснення кожного символу слід давати з нового рядка в тій послідовності, в якій символи наведено у формулі. Перший рядок пояснення має починатися словом «де». Формули, що подаються одна за одною і не розділені

текстом, відокремлюють комою.

Список використаних джерел

Література може подаватися двома варіантами. Перший – у порядку подання у тексті, другий – в алфавітному порядку. Наводити можна лише літературу, яка використовувалась при виконанні КР та на яку зроблено відповідні посилання.

Додатки

Окремий матеріал КР допускається розміщувати в додатках. Додатками можуть бути: графічний матеріал, таблиці великого формату, розрахунки і т. ін. Додатки можуть бути обов’язковими та інформаційними. Інформаційні додатки можуть бути рекомендованого або довідкового характеру.

Додатки позначають великими літерами української абетки. Кожний додаток слід починати з нової сторінки із зазначенням угорі посередині сторінки слова «Додаток» і його позначення, а під ним у дужках для обов’язкового додатку друкують слово «обов’язковий», а для інформаційного –

«рекомендований» чи «довідковий». Додаток повинен мати заголовок, який друкують симетрично відносно тексту з великої літери окремим рядком.

Запозичена з літературних чи статистичних джерел інформація (формули, таблиці, схеми, графіки, висновки тощо) потребує обов’язкових посилань (у квадратних дужках) на порядковий номер джерел у списку використаної літератури та номери сторінок, з яких узято інформацію.

Етапи виконання курсової роботи та її захист

Основні етапи виконання КР та рекомендовані строки їх опрацювання представлені у таблиці.

Етапи і строки виконання КР

Найменування етапів виконання КР	Термін виконання, порядкові номери навчальних тижнів семестру
1. Визначення об’єкту дослідження	1
2. Формулювання (вибір) теми КР та погодження її з керівником	1-2
3. Підбір та аналіз літератури, нормативної документації та опрацювання іншої інформації	2-4
4. Складання плану КР	3-4
5. Проведення економічних досліджень відповідно з планом і написання КР	4-14
6. Консультації з науковим керівником	1-16
7. Оформлення КР	14-15
8. Підготовка до захисту і захист КР перед комісією кафедри	15-16

Визначення бізнес-ідеї як об'єкту дослідження здійснюється виходячи з наукових інтересів здобувача, напрямів наукової роботи кафедри тощо.

При виборі теми здобувач може скористатись рекомендованою керівником тематикою проектів, або запропонувати свою тему з обов'язковим обґрунтуванням її актуальності (проблемної ситуації). Здобувачу слід враховувати доступність економічної інформації, галузеву структуру країни, особливості ринку продукції, нормативно-правового регулювання виробництва певної галузі, зовнішньоекономічні зв'язки тієї чи іншої країни тощо.

Наукові керівники впродовж всього періоду підготовки КР зобов'язані:

- консультувати здобувачів з вибору теми та розробки її плану;
- допомагати в доборі літератури з обраної теми;
- сприяти підготовці окремих найбільш складних частин КР;
- контролювати графік підготовки роботи;
- давати поради, що стосуються змістовності КР;
- контролювати якість оформлення роботи;
- давати характеристику КР перед її захистом.

Офіційний захист КР здійснюється у визначений завідувачем кафедри час та включає 5-7 хвилинну доповідь здобувача, в якій він має розкрити:

- актуальність обраної теми досліджень;
- структуру роботи;
- основні висновки з аналізу економічних характеристик об'єкту досліджень.

Члени комісії можуть ставити здобувачу запитання з метою визначення рівня професійної підготовки та ерудиції з питань міжнародної економіки. Обговорення підсумків захисту здійснюється на закритому засіданні. Рішення комісії оголошується Головою комісії одразу після закінчення засідання.

Критерії оцінювання курсової роботи

Підсумкова оцінка КР повинна враховувати наступні показники її якості.

Зміст КР:

- актуальність обраної теми та спрямованість на розробку практичних рекомендацій;
- ступінь досягнення поставленої мети та вирішення завдань КР;
- адекватність використання методологічного та діагностичного апарату в процесі проведення економічного дослідження;
- багатоваріантний підхід до вирішення поставлених завдань;
- рівень обґрунтованості запропонованих заходів та рішень;
- логічність побудови, розвиненість мови та якість оформлення КР.

Захист КР:

- уміння стисло, чітко, логічно викласти основний зміст і висновки КР;
- здатність аргументовано захищати свої пропозиції та погляди;
- рівень економічної та загальної підготовки здобувача.

Рейтингова оцінка з КР має дві складові. Перша (стартова) характеризує роботу здобувача з виконання розрахунково-аналітичної частини КР та її результат – якість пояснювальної записки. Друга складова характеризує якість захисту здобувачем курсової роботи. Розмір шкали першої складової дорівнює 40 балів, а другої складової – 60 балів.

1. Аналітична частина курсової роботи

Основна частина КР виконується за нижче приведеними пунктами. На розгляд керівника окремі пункти можуть бути вилучені або здобувачу пропонуються додаткові завдання індивідуального характеру. КР представляє собою бізнес-план, що включає 13 основних розділів, зміст яких розкривається нижче:

- Резюме;
- Характеристика підприємства;
- Характеристика продукції (послуг), що виробляється підприємством;
- Дослідження та аналіз ринків збуту продукції (послуг);
- Характеристика конкурентного середовища та конкурентні переваги;
- План маркетингової діяльності;
- План виробничої діяльності підприємства;
- Організаційний план;
- План охорони навколишнього середовища;
- Фінансовий план;
- Аналіз потенційних ризиків;
- Соціально-економічні наслідки реалізації інвестиційного бізнес-плану.

Резюме

Резюме – це розділ документа, що містить основні положення всього бізнес-плану, який складається обсягом із декількох сторінок. На підставі резюме можна зробити висновок про весь проект бізнес-плану підприємства, тому дуже необхідно зазначити в резюме коротку, ясну і важливу інформацію про проект. Резюме має містити мінімум спеціальних термінів, повинно відповідати на основні питання: мета інвестиційного проекту, загальна характеристика фірми, необхідні інвестиції та ресурси, вигоди для підприємства та держави від реалізації проекту, співінвестори, гарантії та засоби контролю за реалізацією проекту, а також коротко (таблиця): обсяг продаж, витрати, прибуток, термін

окупності вкладень, ризику. Усі наступні пункти бізнес-плану розшифровують інформацію з резюме і доводять правильність розрахунків.

Характеристика підприємства

Наводяться повна і скорочена назви підприємства, його юридична адреса, код за загальним класифікатором підприємств і організацій (ЄДРПОУ), номер і дата державної реєстрації (перереєстрації), повна назва та юридична адреса об'єднання (асоціації, концерну тощо), до складу якого входить підприємство, форма власності та правовий статус, перелік засновників та розміру їх часток у статутному капіталі. Надається інформація про дані щодо основних подій, які можуть мати значення для проекту розвитку підприємства (зміна власників підприємства, зміна видів діяльності, поглинання інших організацій (установ) та ін.). Зазначається схема та опис організаційної структури управління підприємством та дані про зв'язки між його окремими підрозділами.

Надається інформація про сферу діяльності, сектор ринку, в якому працює підприємство, його спеціалізацію, перелік основних видів продукції та послуг, зазначаються обсяги виробництва, наводиться опис земельної ділянки та виробничих площ, а також загальні висновки щодо стану підприємства; майновий стан підприємства, відомості про незавершене будівництво, оцінку рівня використання виробничих потужностей, площ та інших споруд, а також можливості їх розширення; організацію виробничого процесу на підприємстві, наявність та стан необхідного обладнання, відповідність технологій, що використовуються, сучасним вимогам, а також загальні висновки щодо стану підприємства; цілі та стратегію розвитку підприємства, конкурентні переваги та недоліки (у сферах управління, маркетингу, виробництва, науково-дослідної діяльності, фінансів, кадрів тощо).

Характеристика продукції (послуг), що виробляється підприємством

У цьому розділі наводиться спеціалізація підприємства, прогнозне і фактичне виробництво та реалізація підприємством товарів, робіт, послуг (у натуральних та вартісних показниках) за звітний рік, структура існуючих витрат підприємства та собівартість щодо кожного виду продукції, система закупівлі сировини, енергопостачання, забезпеченість матеріальними ресурсами, диверсифікація виробництва тощо.

Дослідження та аналіз ринків збуту продукції (послуг)

У розділі зазначається сучасне становище підприємства на ринках збуту та пропозиції щодо його поліпшення, пропозиції щодо сервісного обслуговування

реалізованої продукції.

Надається характеристика основних і допоміжних ринків та їх сегментів, на яких працює підприємство, їх розміри, найважливіші тенденції та прогностичні зміни. Крім того, відображаються засоби комунікації, орієнтири для цін і валового прибутку, цикл покупок. Характеристика ринків та їх сегментів повинна містити інформацію про найменування ринку і його сегментів, відомості про підприємства-виробники, що працюють на даному ринку, про кількість споживачів, про обсяги, що приходяться на окремих споживачів, про географічну концентрацію споживачів, про попит на продукцію й зміни на ньому. Крім того, повідомляється про ємність ринку як максимально можливого обсягу збуту даної продукції. Ємність ринку визначається обсягом (у фізичних одиницях або вартісному вираженні) проданих на ньому товарів протягом року. При оцінці ємності беруть до уваги національне виробництво, до якого додають обсяг імпорту даної продукції й віднімають обсяг її експорту. Надається характеристика розміру ринку збуту продукції. Якщо сфера збуту охоплює територію області, району, міста, то це місцевий товарний ринок, якщо всю національну територію, то це "ринок країни".

Опис проникнення на ринок містить у собі інформацію про принципи такого проникнення і становище підприємства на даному ринку (стійке - нестійке).

При **описі цін і валового прибутку** підприємство вказує як ціни, що існують на ринку даної продукції (послуг), так і прогнозовану ціну на свою продукцію. При цьому враховується, що ціна товару значно впливає на обсяг продаж та грошовий дохід.

Опис циклу збуту продукції потенційним споживачам містить у собі інформацію про інтервал між реалізацією, а також про періоди максимального й мінімального обсягів продажу.

Дається висновок про тип ринку даної продукції. Виділяють 4 типи ринків:

- ринок чистої конкуренції;
- ринок монополістичної конкуренції;
- олігополістичний ринок;
- ринок чистої монополії.

Наводиться також **інформація про законодавчі обмеження по проникненню на ринок** (податкові, митні заборони; необхідність наявності ліцензії і т. п.), установленню ціни на продукцію (державне регулювання ціноутворення).

Характеристика конкурентного середовища та конкурентні

Переваги

У розділі надається **інформація про ситуацію у сфері економічної діяльності**, в якій планується реалізувати проект щодо основних аспектів стану сфери, що пов'язана з проектом розвитку підприємства (економічний стан та перспективи розвитку, ситуація з енергоресурсами, існуючий стан з сировиною та матеріалами, а також джерелами їх постачання, стан та тенденції розвитку технології, розвиток ринку капіталу, соціальний розвиток та зміни ситуації щодо зайнятості, екологія, ситуація у сфері законодавства та інше).

Характеризується конкурентне середовище, наявність компаній-монополістів або таких, що займають домінуючу позицію в сфері, сегментація (розподіл) ринку між конкурентами підприємства.

Наводиться інформація щодо підприємств, які виробляють аналогічну продукцію (послуги) та здійснюють її збут на тих же самих ринках, що й підприємство, надається загальна характеристика якісних і кількісних показників виробленої продукції, особливості продукції (послуг) підприємства та пропозиції щодо підвищення її конкурентоспроможності.

Після визначення головних конкурентів підприємство аналізує їхніта свої сильні і слабкі сторони, як правило, з використанням даних **SWOT - аналізу**.

При здійсненні порівняльного аналізу сильних і слабких сторін необхідно приділити увагу тим характеристикам, показникам, які найбільш важливі з точки зору покупців. Кожен критерій оцінюється від 0 (найбільш слабкі позиції на ринку) до 5 (домінуючі позиції на ринку) балів, як для підприємства, так і для його основних конкурентів. Для проведення експертної оцінки визначених критеріїв формується група із найбільш кваліфікованих фахівців та залучаються зовнішні консультанти.

Результати такого аналізу можуть бути представлені в таблиці 1:

Таблиця 1

Аналіз конкурентного середовища

Критерій	Підприємство		Конкурент 1		Конкурент 2		Конкурент 3		і т. д.	
	переваги	недоліки	переваги	недоліки	переваги	недоліки	переваги	недоліки		

Важливим підсумком цього розділу бізнес-плану являється **визначення найбільш конкурентоспроможного товару** на даному ринку, який можливо вибрати в якості зразка для порівняння при оцінці конкурентоспроможності продукції (послуг) підприємства.

Конкурентоспроможність товару може бути оцінена наступним співвідношенням: $K = \frac{P}{C} \rightarrow \max$

де K – коефіцієнт конкурентоспроможності товару;
 P – корисний ефект товару;
 C – затрати на придбання та використання товару.

Для кількісної оцінки конкурентоспроможності товару підприємства необхідно вибрати найбільш конкурентоспроможний товар на ринку в якості зразка для порівняння і визначення конкурентоспроможності товару підприємства, визначити параметри для порівняння обох товарів та здійснити розрахунок інтегрального показника конкурентоспроможності товару підприємства.

План маркетингової діяльності

У розділі наводяться відомості про наявні на підприємстві маркетингові служби, подаються схема та характеристика існуючих каналів збуту продукції, засобів реклами, ціноутворення.

Представляються відомості про діяльність підприємства щодо **просування виробленої продукції** на ринки збуту (наприклад, безкоштовні зразки тощо), використання торговельних знаків, організації продажу продукції (транспортного обслуговування покупців, механізму розрахунків за придбану продукцію), експортної діяльності підприємства з визначенням існуючих і запланованих контрактів та грошових надходжень.

Описується **стратегія маркетингу**, що полягає в приведенні можливостей підприємства у відповідність із ситуацією на ринку. Відповідно до цього докладно характеризуються наступні положення: стратегія проникнення на ринок, стратегія розвитку підприємства, канали розподілу продукції, комунікації.

Також приводиться схеми каналів розподілу на зразок нижченаведених: виробник – споживач;

виробник – роздрібний торговець – споживач;

виробник – оптовий торговець – роздрібний торговець – споживач;

виробник – оптовий торговець – дрібно-оптовий торговець – роздрібний торговець – споживач.

Подаються пропозиції щодо **каналів збуту** і розширення кола споживачів товарів (послуг), засобів реклами, ціноутворення, обґрунтування потреби в таких товарах (послугах) та їх конкурентоспроможність.

Здійснюється аналіз основних факторів, що впливають на маркетингове середовище.

Представляється програма продаж (надання) продукції (послуг) по кварталах та роках. Дані надаються у вигляді опису та таблиці 2:

Таблиця 2

Програма продажів

№ з/п	Види продукції (робіт, послуг)	Дані по роках					
		1			№		
		Обсяг у натуральному виразі	Ціна	Обсяг у грошовому виразі	Обсяг у натуральному виразі	Ціна	Обсяг у грошовому виразі
1							
№							
	Усього						

У цьому розділі визначається також цінова політика підприємства, яка має забезпечити підприємству збереження позицій на ринку або проникнення на нього при ефективних показниках діяльності.

План виробничої діяльності підприємства

Наводяться відомості щодо виробничого процесу на підприємстві, відповідності діючих технологій сучасним вимогам, машини та обладнання з зазначенням кількості і терміну роботи.

Подаються схеми виробничих потоків (за наявності). Виробнича програма підприємства розраховується на основі наявних його виробничих потужностей, а також визначеного обсягу продукції, який спроможний "поглинути" відповідний сегмент ринку (таблиця 3).

Таблиця 3

Виробнича програма підприємства

Обсяг випуску продукції, у натуральних одиницях.	Рік				
	0	1	2	...	№
Продукція-1					
...					
Продукція-і					
Інша					
Реалізація					

Виходячи з потреб ринку в обсягах продукції, визначаються необхідні виробничі потужності та їх приріст (таблиця 4).

Таблиця 4

Потреба в основних виробничих фондах

№ з/п	Основні фонди, тис. гривень.	Рік					
		0	1		2	...	№
		Діючі, тис. гривень	Загальна потреба, тис. гривень	Приріст основних фондів, тис. гривень			
1	Будівлі, споруди виробничого призначення						
2	Робочі машини та устаткування						
3	Транспортні засоби						
4	Інші						
5	Разом						

Розрахунок потреби в матеріальних ресурсах та виробничих запасах здійснюється виходячи із обсягу виробництва продукції та послуг, а також нормативів потреби в матеріальних ресурсах на одиницю продукції та послуг, що склалася в базовому періоді (таблиця 5).

Таблиця 5

Розрахунок потреби в ресурсах на виробничу програму

№ з/п	Найменування ресурсів	Рік						
		0				1	...	№
		кількість у натуральних одиницях	ціна одиниці ресурсів, тис. гривень	Вартість, тис. гривень	вартість перехідного запасу, тис. гривень			
1	Сировина та матеріали							
2	Покупні та комплектуючі вироби							
3	Паливо							
4	Енергія							
5	Разом							

Потреба в матеріальних ресурсах здійснюється методом прямого обрахунку в натуральному і вартісному виразі по видах ресурсів з урахуванням індексу цін. Також надаються детальні відомості щодо прогнозованої потреби в кадрах. Окремо вказується потреба в іноземних спеціалістах. Чисельність працюючих розраховується, як загальна кількість персоналу основної діяльності (працюючі основного виробництва), так і неосновної діяльності (працюючі, що обслуговують основне виробництво) (табл. 6).

Таблиця 6

Розрахунок потреби в персоналі та заробітній платі

№ з/п	Найменування категорій	Рік						
		0				1	...	№
		потреба, чоловік	середня заробітна плата, гривень	витрати на заробітну плату, гривень	нарахування на заробітну плату, гривень			
1	Робітники основного виробництва							
2	Робітники допоміжного виробництва							
3	Спеціалісти і службовці							
4	Разом							

Кошторис витрат на випуск продукції являє собою розрахунок витрат по калькуляційних статтях окремо по видах продукції, робіт, послуг (на кінцевий продукт). Калькуляція витрат може здійснюватися укрупнено виходячи із прийнятих на підприємстві норм витрат на одиницю виробленої продукції, або шляхом прямої калькуляції розрахунків виходячи з норм ресурсів (таблиця 7).

Таблиця 7

Прогноз фінансових результатів

	1 місяць	2 місяць	3 місяць	4 місяць	5 місяць	6 місяць	7 місяць	8 місяць	9 місяць	10 місяць	11 місяць	12 місяць	Разом за рік
Виручка за місяць													
Інші доходи													
Разом доходи													
Поточні витрати:													
1. Матеріальні витрати													
2. Витрати на персонал													
3. Витрати на збут													
4. Адміністративні витрати													
5. Господарські витрати													
6. Фінансові витрати													
Разом поточні витрати													
Одноразові витрати													
Прибуток (чистий грошовий потік)													
Прибуток нарастаючим підсумком													

На етапі розроблення виробничої програми розраховується потреба в первісних інвестиціях з урахуванням виробничої програми проекту в цілому, визначаються напрямки, по яким потрібні вкладення коштів і величина потреби в додаткових інвестиціях (табл.8).

Таблиця 8

Потреба в додаткових інвестиціях

№ з/п	Категорія інвестицій	Рік						Потреба у додаткових інвестиціях, тис. гривень	Загальна потреба в інвестиціях, тис. гривень	
		0	1		...		№			
			приріст, тис. гривень	усього, тис. гривень						
1.	Основний капітал									
1.1	будівлі, споруди виробничого призначення									
1.2	робочі машини та устаткування									
1.3	транспортні засоби									
2.	Оборотний капітал									
2.1	запаси									
2.2	заробітна плата з нарахуваннями									
2.3	інші поточні витрати									
3.	Разом потреба в інвестиціях									

У таблицях за нульовий рік приймається рік початку вкладення інвестицій. У другій графі таблиці 10 представляються фактичні дані по зроблених інвестиціях, що відображено в балансі останнього звітного року.

Підсумки за весь період здійснення проекту в таблицях з 5 по 9 визначаються як сума підсумків відповідних граф по роках.

Величина потреби в загальних інвестиціях визначається по кожному необхідному напрямку з розподілом по роках здійснення проекту.

Організаційний план

У цьому розділі наводиться інформація щодо виробничо-технологічної структури підприємства, управління окремими інвестиційними проектами, функції ключових підрозділів, організація координації і взаємодії служб і підрозділів підприємства, оцінка відповідності організаційної структури управління цілям і стратегії розвитку підприємства, забезпеченості підприємства робочою силою, структури кадрів, кваліфікації робітників.

Визначається перелік заходів щодо реалізації інвестиційного бізнес-плану, з визначенням виконавців та термінів виконання.

План охорони навколишнього середовища

Наводиться інформація про стан навколишнього середовища, існуючі проблеми, першочерговість їх вирішення, джерела фінансування проведення

природоохоронних заходів з визначенням термінів виконання.

Вказується на відповідність бізнес-плану вимогам законодавчих актів та інших нормативних документів щодо допустимого негативного впливу на оточуюче середовище. При перевищенні допустимих норм такого впливу визначаються шляхи його зменшення.

Фінансовий план та програма інвестицій

Наводиться обґрунтування інвестиційних вкладень у підприємство та джерела їх отримання (залучення кредитів, акціонерний чи пайовий капітал тощо), прогнозні показники балансу підприємства, прогноз прибутку та збитку (на три роки).

Вихідні дані для розрахунку фінансового плану формуються на основі таких розділів:

- 6.4. Дослідження та аналіз ринків збуту продукції(послуг);
- 6.5. Характеристика конкурентного середовища та конкурентні переваги;
- 6.6. План маркетингової діяльності;
- 6.7. План виробничої діяльності підприємства.

На основі зазначених розділів у фінансовому плані здійснюється прогнозування фінансових результатів (таблиця 8).

Виручка від реалізації продукції визначається на основі прогнозних обсягів продажів по роках і прогнозних цінах на одиницю продукції.

Оцінка приросту виробництва продукції повинна виходити з аналізу перспектив розвитку галузі й ретроспективних тенденцій розвитку підприємства. Оцінка щорічного росту цін на продукцію підприємства ґрунтується на макроекономічних і галузевих дослідженнях, а також на даних про ріст цін у макроекономічних та галузевих дослідженнях, а також на даних про ріст цін за минулі роки (для прогнозних розрахунків використовуються дані Держкомстату).

Шляхом зіставлення розрахованої на проект потреби в додаткових інвестиціях і джерел фінансування (покриття) цієї потреби визначається розмір необхідних додаткових фінансових ресурсів (таблиця 10).

Як джерела фінансування розглядаються:

- акціонерний капітал - якщо передбачається збільшення акціонерного капіталу протягом періоду реалізації проекту інвестиційного розвитку підприємства (№ років);
- залучений капітал – якщо передбачається використання довгострокових кредитів і позик, короткострокових кредитів і позик (за винятком коштів державної фінансової підтримки);
- інші джерела фінансування.

Таблиця 9

Потреба в додаткових інвестиціях і формування джерел фінансування

№ з/п	Потреба в додаткових інвестиціях, тис. гривень	Рік			Усього	№ з/п	Джерела фінансування, тис. гривень.	Рік			Усього
		1	...	№				1	...	№	
1.	Основний капітал					1.	Акціонерний капітал				
1.1	будинки, споруди виробничого призначення					2.	Залучений капітал				
						2.1	довгострокові кредити				
						2.2	довгострокові позики				
1.2	робочі машини та обладнання					2.3	короткострокові кредити				
						2.4	короткострокові позики				
1.3	транспортні засоби					3.	Інші джерела фінансування				
1.4	інші										
2.	Оборотний капітал										
2.1	запаси										
2.2	заробітна плата з нарахуваннями										
2.3	інші поточні витрати										
3.	Разом потреба в додаткових інвестиціях					4.	Разом джерела фінансування				

На основі отриманих результатів формується таблиця 10. Коефіцієнти аналізуються з метою встановлення відповідності їхнім нормативним значенням. Дана таблиця використовується з метою контролю за змінами показників за період, що відповідає строку реалізації бізнес-плану.

Таблиця 10

Зведена таблиця фінансових показників

№ з/п	Коефіцієнт	0	рік 1	рік 2	рік 3	Нормативне значення показника
1.	Коефіцієнти ліквідності					
1.1	коефіцієнт поточної ліквідності: сума оборотних активів, витрати майбутніх періодів / поточні зобов'язання					1,5
1.2	коефіцієнт абсолютної ліквідності: сума грошових коштів, поточні фінансові інвестиції / поточні зобов'язання					0,2 - 0,35
1.3	коефіцієнт покриття: оборотні активи / позиковий капітал					> 1
2.	Коефіцієнти фінансової стійкості					
2.1	коефіцієнт концентрації власного капіталу: власний капітал / баланс					> 0,5

2.2	коефіцієнт фінансової залежності: баланс / сума власного капіталу, забезпечення наступних виплат і платежів, доходи майбутніх періодів					= 2
2.3	коефіцієнт маневреності власного капіталу: власний капітал мінус необоротні активи / власний капітал					> 0,1
2.4	коефіцієнт концентрації позикового капіталу: позиковий капітал / баланс					< 0,5
2.5	коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів: довгострокові пасиви / сума довгострокових пасивів плюс власний капітал					зростання показника в динаміці - негативна тенденція
2.6	коефіцієнт співвідношення позикових та власних коштів: позикові кошти / власний капітал					збільшення показника - зниження фінансової стійкості
3.	Коефіцієнти ділової активності					
3.1	коефіцієнт загальної оборотності капіталу: виручка від реалізації (робіт, послуг) / баланс					зростання показника - сприятлива тенденція
3.2	коефіцієнт оборотності готової продукції: виручка від реалізації (робіт, послуг) / середня за період величина готової продукції					зростання показника - сприятлива тенденція
3.3	коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості: виручка від реалізації продукції / середньорічна вартість чистої дебіторської заборгованості					зменшення показника - сприятлива тенденція
3.4	середній строк обороту дебіторської заборгованості: тривалість періоду / на коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості					зменшення показника - сприятлива тенденція
3.5	коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості: собівартість реалізованої продукції / середньорічна вартість кредиторської заборгованості					зниження показника - сприятлива тенденція
3.6	середній строк обороту кредиторської заборгованості: тривалість періоду / коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості					зниження показника - сприятлива тенденція
3.7	коефіцієнт оборотності власних коштів: виручка від реалізації продукції / середньорічна вартість власних засобів					зростання показника - сприятлива тенденція
4.	Коефіцієнти прибутковості					
4.1	чиста норма прибутку: прибуток після сплати податків / чистий обсяг продаж					зростання показника - сприятлива тенденція
4.2	загальний дохід на активи: прибуток після сплати податків / підсумок балансу по активах					зростання показника - сприятлива тенденція

Аналіз потенційних ризиків

Аналіз потенційних ризиків дозволяє прийняти рішення щодо реалізації бізнес-плану підприємства з урахуванням багатьох факторів: політичних, соціальних, технологічних, економічних, ринкових. При прийнятті рішення про доцільність бізнес-плану всі ці фактори необхідно врахувати у формі передбачуваного ризику.

Для запобігання ризикам необхідно їх ідентифікувати, оцінити, вибрати

методи та інструменти, які дозволять запобігти їх появі, або ж їх контролювати.

Основними факторами ризику, які зустрічаються найчастіше і можуть впливати на кінцеві результати бізнес-плану є:

Ризики, що відносяться до загальної соціально-економічної ситуації:

- політична нестабільність;
- існуюча та майбутня правова база для інвестицій;
- перспективи економічного розвитку в цілому;
- фінансова нестабільність (можливі зміни в оподаткуванні, інфляція тощо);

– неконвертованість національної валюти. Виробничі ризики:

- підвищення поточних витрат;
- зрив графіка поставок сировини, матеріалів, технологічного устаткування, паливно-енергетичнихресурсів;

– нові вимоги по екології;

– нестача трудових ресурсів;

– зміна умов транспортування. Ринкові ризики:

- зміна попиту на продукцію;
- втрата позицій на ринку;
- зміна якісних ознак продукції;
- поява конкуруючої продукції;
- несвоєчасність виходу на ринок.

Після проведення аналізу ризиків та їх виявлення потрібно розробити конкретні заходи, які дозволять або зовсім позбутись, або значно зменшити негативний вплив кожного фактору ризику на кінцеві наслідки впровадження проекту розвитку підприємства.

Даний розділ повинен містити в собі аналіз ступеню всіх можливих для проекту ризиків. У цьому аналізі слід пояснити, чому цей ризик є важливим для проекту, показати ступінь можливого підвищення цього ризику та міри, за допомогою яких вдасться його зменшити. Приклад у таблиці 11.

Таблиця 11

Аналіз та оцінка ризиків

№ з/п	Ризик	Оцінка	Рішення
1	Стрибок курсу валюти	Високий	Запасний постачальник, менш залежний від коливання курсу валют. Зробити великий обсяг закупівель.
2	Підвищення оренди приміщення	Високий	Укладення довгострокового договору оренди з можливістю подальшого викупу.
3	Зниження попиту на послуги	Високий	Залучення клієнтів акціями, знижками, бонусними програмами, удосконалення послуг та підлаштування до бажань клієнта.

4	Поява конкурентів	Середній	Проводити рекламні PR-компанії, підвищувати лояльність клієнтів, аналіз рекламної активності конкурентів та збільшення рекламного бюджету своєї компанії.
5	В закупівлі товар поганої якості	Середній	У договорах з постачальниками, прописувати можливість повернення, мати запасних постачальників.

Соціально-економічні наслідки реалізації бізнес-плану

Розраховуються результативні показники реалізації бізнес-плану (збільшення обсягів реалізації продукції, кількість збережених або новостворених робочих місць, покращання умов роботи працюючих, впровадження інновацій тощо).

Список рекомендованої літератури

1. Верба В.А., Загородніх О.А. Проектний аналіз. К.: КНЕУ, 2000. 322 с.
2. Майорова Т.В. Інвестиційна діяльність: уавчальний посібник. К.: ЦНЛ, 2004. 376 с.
3. Пересада А.А. та ін. Інвестування: Навч.-метод. посібник для самостійного вивчення дисципліни. К.: КНЕУ, 2001. 251 с.
4. Череп А.В. Інвестознавство: підручник. К.: Кондор, 2006. 398 с.
5. Українське законодавство та правові інформаційні ресурси. URL: <http://www.liga.net>.
6. Український фінансовий портал. URL: <http://www.fmance.com.ua>.
7. Міжнародний центр перспективних досліджень. URL: <http://www.icps.kiev.ua>.
8. Національна бібліотека ім. В.І. Вернадського. URL: <http://www.vv.nbu.gov.ua>.
9. Електронна науково-технічна бібліотека ім. Г.І. Денисенка НТУУ«КПІ». URL: <http://www.library.ntu-kpi.kiev.ua>.
10. Економічна бібліотека. URL: <http://www.economics.com.ua>.
11. Економіка, соціологія, менеджмент: освітній портал. URL: <http://www.ecsocman.edu.ru>.
12. Бібліотека економічної та ділової літератури. URL: <http://www.ek-lit.agava.ua/books.htmfeco>.
13. Менеджмент, методологія та практика: освітній портал. URL: <http://www.management.com.ua>.

ДОДАТОК А

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
 ДОНБАСЬКА ДЕРЖАВНА МАШИНОБУДІВНА АКАДЕМІЯ

Кафедра «Економіка підприємства»

МІЖДИСЦИПЛІНАРНА КУРСОВА РОБОТА

Здобувача (ки) __ курсу _____ групи
 спеціальності _____

_____

(прізвище та ініціали)

Керівник _____

(посада, вчене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали)

Національна шкала _____

Кількість балів: _____

Оцінка: _____

ECTS _____

Члени комісії _____

(підпис)

(прізвище та ініціали)

_____

(підпис)

(прізвище та ініціали)

_____

(підпис)

(прізвище та ініціали)